

УДК 371.14

Т.М. ХЛЄБНІКОВА,

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
Харків

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У статті схарактеризовано алгоритм управління процесом саморозвитку особистості вчителя. Визначено параметри та критерії оцінки якості управління саморозвитком педагога. З метою проведення моніторингу якості управління із зазначеної проблеми розроблено кваліметричну модель.

Ключові слова: саморозвиток педагога, управління саморозвитком педагога, кваліметрична модель.

Постановка проблеми. Прагнення до саморозвитку К. Роджерс розглядає як природну потребу особистості. Більш того, він уважає, що ця потреба могла б зберігати свою актуальність протягом усього життя людини.

Більшість наукових джерел визнають синонімічність понять “саморозвиток” та “самоосвіта”, тому буде доцільно навести значення обох понять.

Тлумачний словник розглядає саморозвиток як розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами. Саморозвиток — саморух.

Самоосвіта — набуття систематичних знань в будь-якій галузі науки, техніки, культури, політичного життя, що передбачає безпосередньо особисту зацікавленість того, хто навчається, в органічному поєднанні з самостійним вивченням матеріалу. Разом з тим самоосвіта — це засіб самовиховання, оскільки сприяє виробленню цілеспрямованості, наполегливості в досягненні мети. В більш широкому розумінні під самоосвітою розуміють всі види набуття знань, пов’язаних з самостійною роботою того, хто навчається, над матеріалом, що вивчається.

Ми вважаємо що самоосвіта є засобом саморозвитку особистості.

Аналіз досліджень та публікацій. Життя і практична діяльність педагога висуває потребу у двох видах саморозвитку, перший — удосконалення своїх знань та вмій у різноманітних галузях діяльності, безпосередньо не пов’язаними з його педагогічною діяльністю, а також другий вид, що переслідує мету розвитку й удосконалення знань та вмій, необхідних для його безпосередньої діяльності й підвищення майстерності.

Професійний саморозвиток включає самостановлення, самовдосконалення і самоактуалізацію. Самостановлення педагога в професійній сфері відбувається відповідно до таких мотивів: відповідати нормативу образу вчителя; бути не гірше за інших; бути на рівні вимог адміністрації та керівництва. Самовдосконалення від-

бувається частіше всього з метою досягти більш високих результатів, відшліфувати свою майстерність, набути значущі для себе якості особистості. Процес самовдосконалення педагога проходить у результаті самоаналізу власної особистості, діяльності, спілкування, формування ідеального образу „Я” шляхом включення механізмів самопрогнозування, формування програми саморозвитку, реалізації програми, контролю й оцінці ефективності проведеної роботи з внесенням коректив у подальшу роботу над собою.

Практика доводить, що педагогічний саморозвиток буде ефективним, якщо він будується на науково обґрунтованих вимогах. Аналіз літературних джерел з питання саморозвитку особистості педагога [1; 2; 3; 4] дозволяє визначити такі вимоги до педагогічного саморозвитку: здійснення комплексного підходу, забезпечення свідомого засвоєння науково-теоретичних, методичних знань і передового педагогічного досвіду, забезпечення планованості, систематичності, послідовності саморозвитку, забезпечення зв'язку саморозвитку з практичною діяльністю, забезпечення поєднання індивідуальної роботи із саморозвитку з діяльністю педагогічного колективу, забезпечення поетапної завершеності роботи із саморозвитку, забезпечення цілеспрямованості управління процесом саморозвитку.

Метою даної роботи є обґрунтування засад управління саморозвитком педагога.

Виклад основного матеріалу. Професійний саморозвиток учителя включає в себе якості складових елементів самовиховання (формування світогляду, мотивів та досвіду діяльності, якостей особистості) та самовдосконалення. Управління процесом саморозвитку педагога передбачає:

1. Вдосконалення, збагачення знань учителів (предметних, дидактичних, методичних, психологічних, етичних).
2. Розвиток світогляду, професійно-ціннісних орієнтацій, переконань, що відповідають завданням суспільства і школи.
3. Розвиток мотивів творчої діяльності (любов та повага дітей, зацікавленість предметом, потреба в самореалізації).
4. Розвиток стійких моральних якостей особистості (переконливість, гуманізм, педагогічний оптимізм, принциповість, душевна щедрість).
5. Розвиток сучасного стиля педагогічного мислення, таких його рис, як системність, відчуття міри.
6. Розвиток професійних навичок, педагогічної техніки, виконавчої майстерності (техніка вербальної і невербальної комунікації, тобто техніка мовлення, а також рухів, міміки, жестів, інтонацій і т. ін., техніка спілкування зі школярами, навички застосування різноманітних ТЗН).
7. Розвиток культури емоцій, саморегуляції діяльності.

Управління процесом саморозвитку особистості педагога необхідно розпочинати з аналізу стану проблеми, який ми пропонуємо здійснювати на основі кваліметричного підходу.

Основою функції аналізу є інформація. Без неї не можна сформулювати цілі, завдання, визначити проблему, підготувати і прийняти рішення, проконтролювати його виконання. В задачу керівника, управлінця, входить: вибір достовірних фактів із статистичних даних про стан і рівень саморозвитку учителів; систематизація цих матеріалів; вибір релевантної інформації; змалювання предмету аналізу; зіставлення даних з аналогічними показниками; виявлення основних тенденцій; встановлення причинно-наслідкових зв'язків; узагальнення, висновки, прогнози.

При плануванні процесу саморозвитку особистості управлінець повинен визначити перспективи, цілі та шлях їхнього досягнення.

Джерелами планування є: виявлення “вузьких” місць, “западаючих” проблем

з питання саморозвитку; вивчення особистості кожного педагога з метою виявлення як його утруднень у роботі, так і вивчення його творчого потенціалу.

Особистий план учителя не забезпечує автоматично ініціативу чи навіть просто гарну роботу членів педагогічного колективу. Головне завдання особистого творчого плану — спонукати вчителя до роздумів про свою роботу, до самоаналізу, до рефлексії, визначити основний спосіб підвищення своєї майстерності, форми саморозвитку. Інша справа — колективні заходи з розширення світогляду вчителів, по створенню умов для творчої діяльності, виступів педагогів на педрадах, конференціях.

Ефективність управління процесом планування залежить від усвідомлення педагогом задач, що стоять перед ним. Цей процес обумовлений рівнем розвитку професійної майстерності викладача і наявністю потреби в її вдосконаленні, його вмінні організувати роботу з розвитку педагогічних знань та вмінь таким чином, щоб постійно досягати оптимального результату в своїй практичній діяльності.

При цих умовах саморозвиток виступає як самоціль.

Одночасно об'єктивізація процесу планування педагогічного саморозвитку відбувається за рахунок допомоги викладачеві в контролі і керівництві при складанні плану і його реалізації.

Перед тим, як приступити до планування діяльності з саморозвитку, педагогу необхідно замислитися над тим, в якій мірі він потребує підвищення особистої кваліфікації і які його очікування від роботи.

Особливе значення в управлінні процесом саморозвитку має функція стимулювання.

Стимулювання — стрижнева соціально-психологічна функція управління. У процесі стимулювання багато залежить від професійної компетентності керівника та від характеру співробітництва учителя з учнями й колегами, від його професійної майстерності і педагогічної культури. Стимулювання мотивації творчого саморозвитку реалізується на основі закономірностей: принципів індивідуального стилю творчої діяльності, особистісної значності творчого саморозвитку, включеності вчителя в творчий саморозвиток, у різноманітні форми професійно-творчої діяльності й спілкування, індивідуалізації та диференціації, єдності і взаємозв'язку педагогічної діагностики та творчого саморозвитку учителя.

Останній принцип реалізується через усвідомлення керівником значимості педагогічної діагностики саморозвитку учителя. Педагогічна діагностика повинна бути спрямована на виявлення найбільш актуальних професійно-творчих якостей, які необхідно розвинути й удосконалити.

Вважаємо за необхідне наголосити ще на одному принципі — урахування особливостей творчого саморозвитку учителя. Він означає, що цілі, зміст, форми й методи стимулювання повинні відповідати характеру, цілям самого педагога, ураховуючи як відповідні їм стимули, так і перепони, що виникають на шляху саморозвитку.

Вивчення питання реалізації потреб у саморозвитку серед учителів шкіл м. Харкова (опитано 867 осіб) дозволяє зробити висновок, що тільки 43% з них знаходяться на стадії активного саморозвитку, у 38% — відсутня стійка система саморозвитку й 19% — знаходяться в стані саморозвитку, що зупинився. При цьому необхідно враховувати, що стимулюючими факторами саморозвитку для них є: навчання в ППО — 53%, інтерес до роботи — 36%, заняття самоосвітою — 8%, можливість отримати визнання в колективі — 5%. Серед факторів, які перешкоджають саморозвитку, були виділені: власна інерція (26%), розчарування в результаті невдач (19%), відсутність підтримки (18%), обмежені ресурси та скрутні життєві ситуації (58%). Крім того, до 10% респондентів виділяють такі фактори, як: слабка навчально-матеріальна база, формалізм вимог адміністрації, необ'єктивна оцінка з боку адміністрації, незадово-

леність методами самореалізації, відсутність інформації про об'єктивні інноваційні технології, несприятливий морально-психологічний мікроклімат у колективі, відсутність у учнів бажання вчитися, надмірна регламентація роботи учителя з боку адміністрації.

Нами було розроблено кваліметричну модель оцінки якості управління саморозвитком педагога. Були визначені параметри та критерії оцінки.

Загальний рівень управління процесом саморозвитку педагога виражається сумою параметрів: $P_{\text{заг}} = P_1 + P_2 + P_3 + P_4 + P_5$.

Якщо $0 < P_{\text{заг}} \leq 0,5$ – рівень недостатній; $0,5 < P_{\text{заг}} \leq 0,75$ – рівень достатній (допустимий); $0,75 < P_{\text{заг}} \leq 1$ – рівень оптимальний

Таблиця 1

Кваліметрична модель оцінки якості управління саморозвитком учителя

Параметри	Вагомість	Критерії	Вагомість	Ступінь вияву					Коефіцієнт відповідності	
				1	0,75	0,5	0,25	0		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Аналітична діяльність	0,18	1. Наявність та рівень системи інформаційного забезпечення управління саморозвитком педагога	0,4							
		2. Аналіз можливостей педагогічного колективу до саморозвитку	0,35							
		3. Аналіз результатів експертизи управління саморозвитком педагога	0,25							
Планово-прогностична діяльність	0,2	1. Прогнозування потреб педагога в саморозвитку	0,25							
		2. Прогнозування наслідків управління саморозвитком педагога	0,25							
		3. Планування етапів управління саморозвитком педагога	0,5							
Організаційна діяльність	0,22	1. Організація творчих та проблемних груп, які сприяють саморозвитку педагога	0,2							
		2. Організація заходів із підвищення професійної компетенції вчителів.	0,5							
		3. Організація системи мотивації та стимулювання діяльності спрямованої на саморозвиток	0,3							
Координаційна діяльність	0,25	1. Координація діяльності учасників освітнього процесу з проблеми саморозвитку	0,6							
		2. Контроль за стимуляцією до саморозвитку	0,4							
Контролююча діяльність	0,25	1. Контроль відповідності процесу меті, завданням та результатам	0,6							
		2. Контроль за стимуляцією до саморозвитку	0,4							

Керівнику закладу освіти необхідно формувати в учителя потреби, що спонукають його до активної творчої діяльності; це сприяє не тільки підвищенню якості педагогічної праці, але й розвитку школи як відкритої соціально-педагогічної системи та створити умови, які зменшують й усувають дію зовнішніх та внутрішніх бар'єрів творчого саморозвитку учителя.

Діяльність керівника закладу освіти з проектування реалізації педагогічної системи стимулювання саморозвитку учителя передбачає: прийняття рішення про необхідність такого стимулювання; проектування його системи й роботи з реалізації відповідної програми; коригування; проблемний аналіз ходу виконання програми та її ефективності; висування наступних цілей.

Технологія роботи керівника навчального закладу з означеної проблеми передбачає:

1. Системний аналіз й оцінку професійно-педагогічної взаємодії учителя та його утруднень.

2. Проблемний аналіз ефективності стимулюючої діяльності керівника закладу освіти й виокремлення проблеми, причин, що її знижують.

3. Постановку цілей й формування концепції стимулювання.

4. Вибір стратегії й стимулів, відповідних змісту професійно-творчої діяльності учителя та його індивідуальним особливостям.

5. Конкретизацію очікуваного результату на даному етапі стимулювання у відповідності з критеріями діагностики рівнів мотивації творчого саморозвитку учителя.

6. Фіксацію вихідного рівня об'єкта стимулювання і складання плану творчого саморозвитку.

7. Організацію виконання програми стимулювання, забезпечення необхідних умов для її реалізації.

8. Відстеження процесів, результатів.

9. Аналіз ефективності стимулювання, порівняння досягнутого рівня з початковим.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на основі вищезазначеного можна дійти висновку, що управління процесом саморозвитку педагога — це цілеспрямована робота, що є наслідком глибокого вивчення й аналізу компетентності педагога, його потреб, мотиваційної сфери, здатності до саморозвитку, факторів, які сприяють та перешкоджають саморозвитку загалом, постійний моніторинг діяльності педагогічного колективу. Результати проведеного дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми. Зокрема, подальшого вивчення вимагають питання впровадження ресурсного підходу до управління саморозвитком педагога.

Список використаної літератури

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития: инновационный курс : в 2-х кн. / В. И. Андреев. — Казань: Изд-во Казан. гос. ун-та, 1996. — Кн. 1. — 567 с.; Кн. 2. — 317 с.
2. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. — Казань : Изд-во Казан. гос. ун-та, 1988. — 69 с.
3. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития. / В. Г. Маралов. — М.: Изд. центр „Академия”, 2002. — 256 с. — (Серия: «Пед. образование»).
4. Тихомиров О. К. Психология мышления : учеб. пособие / О. К. Тихомиров. — 3-е изд., стереотип. — М., 2007. — 288 с.

Т.М. Хлебникова,
Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды,
Харьков

УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССОМ САМОРАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ УЧИТЕЛЯ

В статье охарактеризован алгоритм управления само развитием личности учителя. Определены параметры и критерии оценки качества управления само развитием педагога. С целью проведения мониторинга качества управления по данной проблеме разработана квалиметрическая модель.

Ключевые слова: само развитие педагога, управление процессом само развития педагога, квалиметрическая модель.

T.M. Hlebnikova
Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Kharkov

MANAGEMENT OF TEACHERS' SELF-DEVELOPMENT

The article describes a control algorithm of self-development of teachers personality. The parameters and criteria for evaluating the quality of management educator's self-development are set. In order to monitor quality control on this issue a qualimetric model is developed.

Key words: educator's self-development, process control of educator's self-development, qualimetric model.